

Beste Folkert, beste leden van de vakvernieuwingscommissie Nederlands,

De Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands, een samenwerkingsverband van vakdidactici, onderzoekers, lerarenopleiders en leraren, heeft op 2 november gesproken over de tussenproducten 1 en 2 van de vakvernieuwingscommissie. Wij willen graag het verslag van onze bevindingen met jullie delen, omdat wij denken dat dit behulpzaam kan zijn bij het verder uitwerken van de plannen. We hebben de uitkomsten thematisch geordend op de volgende pagina's.

Hartelijke groeten en veel succes met de verdere uitvoering van jullie uitdagende, maar mooie opdracht,

Namens WODN,

Liselore van Ockenburg
Secretaris

Gert Rijlaarsdam
Voorzitter

1 CONCEPTKARAKTERISTIEK

WODN ziet deze vakvernieuwing als een kans om het schoolvak Nederlands interessanter, aantrekkelijker en toekomstbestendiger vorm te geven en die passie spreekt nog niet uit de conceptkarakteristiek. De conceptkarakteristiek geeft nu nog geen goed beeld van wat de kern van het vak Nederlands is.

Met het oog op de doorstroommogelijkheden is het voorstel om voor alle schooltypen (en leerwegen) de examenprogramma's te gaan inrichten vanuit dezelfde vakdomeinen heel wenselijk, mits de eigenheid van het uitstroombrofiel van een sector/leerweg maximaal gerepresenteerd kan worden. Dit zou kansengelijkheid kunnen vergroten. Betrek ook de aansluiting PO-VO in de karakteristiek en de vakdomeinen.

Uitgaande van het bovenstaande, is het opvallend aan de conceptkarakteristiek dat academische taalvaardigheden bij vwo wel worden genoemd en bij havo niet. Dat kan leiden tot hokjesdenken en dat past niet bij één raamwerk. De stap maken van dagelijks taalgebruik (DAT) naar schooltaal (CAT) is al in het PO van belang en dat verdwijnt nu in deze karakteristieken. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de definiëring van 'academische taalvaardigheid'. Academische taalvaardigheid kan slaan op de vaardigheid die vereist is in academia, maar ook op schooltaalvaardigheid (CAT). Het verwerven van deze laatste vaardigheid in abstracter, minder alledaags taalgebruik, is voor alle leerlingen van belang.

De conceptuele kern van het vak zou overal gelijk moeten zijn. Het verschil zit vooral in de context waarin leerlingen taaltaken uitvoeren. Die moet passen bij de sector/leerweg. Door de context goed te bepalen, biedt een leerplan de keuzeruimte voor ontwerpers voor specifieke invulling. De WODN denkt dat de cognitieve en communicatieve afstandsdimensies van Van Peer (1984) en Mof-fett (1969) kunnen helpen om de complexiteit van taken te bepalen. Voorkomen moet worden dat de zogenoemde 'hogere' vaardigheden als onderzoeken en abstraheren niet aan bod komen in bepaalde sectoren zoals het vmbo. In al die denk- en redeneeractiviteiten zijn ook taalactiviteiten waarin taalbegrip en -productie een belangrijke rol speelt.

2 CONCEPTRAAMWERK / GLOBALE INDELING

2.1 Doeldomeinen

WODN mist de algehele rationale voor het curriculum als geheel vanuit de drie doeldomeinen. De doeldomeinen zouden moeten gelden voor alle schoolvakken (WCC). Dat de drie doeldomeinen fungeren als onderlegger voor het gehele

stuk is nog niet voldoende expliciet gemaakt. Het conceptraamwerk komt nu onvoldoende op een logische manier voort uit het voorafgaande verhaal.

De WODN onderschrijft dat leerlingen ook dragers van cultuur zijn, en voegt daaraan toe: aan die cultuur bijdragen. De tekst moet duidelijk definiëren wat daaronder verstaan wordt. Meer in het algemeen worden er veel termen gebruikt die nog geen relatie hebben met een concept. Definiëring in de lopende tekst is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat we hetzelfde verstaan onder deze termen. Een voorbeeld is de 'bewuste taalgebruiker': wat kenmerkt diegene? Dat geldt ook voor de drie doeldomeinen: benoem die, leg die uit op het niveau van het nationale leerplan, en werk die uit voor de karakteristiek van het bepaalde vak.

De drie doeldomein duiken her en der op in de tekst, maar de betekenis wordt er niet duidelijk door en (daardoor?) de toepassing niet helder. Persoonsvorming wordt nu vooral gekoppeld aan kritisch denken en creativiteit, maar daar horen ook zorgvuldigheid en afstand nemen bij. Afstand nemen is een eerste fase van het kritisch denkproces (Koek, 2022). Kritisch denken wordt alleen als academische vaardigheid genoemd bij het beoordelen van bronnen en niet als betekenisgevende en persoonsvormende vaardigheid. Meer in het algemeen: termen en vaardigheden moeten worden gedefinieerd in de lopende tekst.

De positionering van de drie doeldomeinen in de drie onderscheiden vakdomeinen is lastig te zien. Het lijkt er soms op alsof de doeldomeinen samenvallen met de drie vakdomeinen. Bijvoorbeeld: alleen in domein C wordt persoonsvorming expliciet benoemd als doeldomein. Waarom alleen daar? Waarom niet bij de andere vakdomeinen? En creativiteit wordt voornamelijk gekoppeld aan identiteit en expressie. Beperkt creativiteit zich tot deze twee aspecten of zien we creativiteit breder terug in een nieuw curriculum, als onderdeel van vakdomein A, bijvoorbeeld? Ook wordt pas in domein C leesmotivatie belangrijk. Waarom wordt alleen leesmotivatie benoemd? Hoe zit het met schrijfmotivatie of spreekdurf of het spellinggeweten? Een taalgebruiker is zich ook bewust van de relatie tussen haarzelf en taaltaken, en kan op die relatie reflecteren. Meer in het algemeen; de rationale van de WCC voor het leerplan die gestoeld is op de drie doeldomeinen, beoogt dat in alle onderwijsaanbod, dus in alle vakdomeinen, de drie doeldomeinen aan bod komen, zij het in andere verhoudingen.

2.2 Vakdomeinen

Het terugbrengen van het aantal domeinen is prettig: er lijkt zo een sterke eenheid te ontstaan. Anderzijds doet het opsplitsen in subdomeinen weer afbreuk

aan die eenheid. Het risico op nieuwe verkaveling is daarmee reëel. Wat hier ontbreekt is een rationale vanuit een karakteristiek van het schoolvak, te midden van andere domeinen in het nationale leerplan, vanuit de drie doeldomeinen. Die rationale zou zo geformuleerd moeten worden dat de samenhang binnen het leerdomein duidelijk wordt, en vanuit die samenhang kunnen vakdomeinen ontstaan.

De huidige namen van de vakdomeinen lijken willekeurig gekozen. De traditionele drieslag (taalkunde, letterkunde en vaardigheden) lijkt terug te komen in het conceptraamwerk. Bepaalt de inhoud het domein of het doel? Waartoe moeten leerlingen iets leren? En als daarvan wordt uitgegaan, is het logischer om vaardigheden en inhouden te verbinden. De WODN denkt dat de domeinen als doel geformuleerd kunnen worden: een aanzet bevat het eerste tussenproduct al wel, als bijvoorbeeld domein A beschreven wordt: daar gaat het om iets met bronnen te kunnen doen, dat doel verbindt in feite alle 'vaardigheden' in domein A.

De huidige twee dimensies van het schema, de tabelvorm, leiden tot het onnodig losmaken van de taalbeschouwelijke kant: enerzijds moet een leerling zich bezighouden met wat doe ik en anderzijds steeds tegelijkertijd met waarom doe ik het zo, en met welke middelen doe ik dat zo?

2.3 *Andere overwegingen*

Ook zou het vruchtbaar kunnen zijn om uit te gaan van de functies van taal (referentieel, relationeel, expressief, appellatief, poëtisch)? Is het een idee om uit te gaan van de taalfuncties als aanbeveling om te onderzoeken hoe de taalfuncties kunnen bijdragen aan de constructie van een geïntegreerd raamwerk?

Tenslotte is de WODN niet duidelijk wat de rol is of zal zijn van het referentiekader in dit voorstel. Moet er eerst worden vastgesteld wat leerlingen aangeboden moeten krijgen, opdat de drie doeldomeinen voor het vak taal/Nederlands worden gerepresenteerd, of moet eerst worden vastgesteld wat leerlingen moeten kunnen (kwalificatie) en kunnen laten zien (socialisatie, subjectificatie) (Wetenschappelijke curriculumcommissie, 2021)?

3 CONCEPTRAAMWERK / REACTIES PER DOMEIN

3.1 *Domein A*

Deze indeling van vaardigheden lijkt niet goed gekozen, want alle vaardigheden hangen immers samen. De meervoudsvorm nodigt uit tot het benoemen van de verschillende vaardigheden en dus wellicht ook tot versnippering. De term taalvaardigheid zou kunnen worden vervangen door taalbeheersing, communicatie of effectief/doelgericht communiceren. Iemand die de taal beheerst, heeft gezag over en inzicht in het eigen taalgedrag en taalgedrag waarmee diegene geconfronteerd wordt.

De vaardigheden die van belang zijn bij het interpreteren van teksten (via scherm, audio, film, papier) en het produceren van teksten, komen sterk overeen, zowel cognitief als empirisch als in de taalgebruikspraktijk. Die samenhang moet uit het conceptraamwerk blijken, en niet louter bewerkstelligd worden via didactische arrangementen, want daar gaat het raamwerk niet over. Er is eigenlijk geen reden om fictie/literaire teksten niet onder te brengen in domein A. opvallend is dat creativiteit niet in domein A is ondergebracht: doe dat wel.

We stellen ook vast dat gespreksvormen onderbelicht zijn, wat niet terecht is: veel gesprekken zijn juist betekeniscontruerende vormen van taalgebruik. Dergelijke exploratieve gespreksvormen zouden onderdeel van het curriculum moeten zijn, want de ontwikkeling van het mondelinge taalgebruik is de basis voor de schriftelijke vorming van leerlingen. Leerlingen verwerven dialogische, constructieve gespreksvormen niet vanzelf, instructie is nodig en kan effectief zijn (Schrijvers, 2019). Kijkvaardigheid expliciet opnemen voor havo en vwo is een mooie aanvulling. Een tegenhanger van kijken zou ook nog toegevoegd kunnen worden, denk hierbij aan bijvoorbeeld informatie visueel vormgeven.

3.2 *Domein B*

De beschrijving van Domein B begrijpen we niet goed, en zeker wat betreft de onderverdeling in subdomeinen. In een enkele zin staat dit domein in dienst van Domein A (Taalgebruik oefenen in samenhangende taken). Anderzijds gaat het om taal(gebruik) beschouwen. Wij zien hier een kans om de beschouwelijke component van taalbeheersing te definiëren, waarin leerlingen conceptuele kaders verwerven om taalgebruik in een ruime zin, deels spiegelend aan de definitie van domein A, beter onder ogen te zien: zonder die kaders zien en horen een leerling minder scherp wat er om hun heen gebeurt in communicatie.

3.3 *Domein C*

Zoals domein C nu wordt gepresenteerd, lijkt het een restcategorie. WODN denkt dat dit nooit de bedoeling was, of kan zijn geweest. De (multi)culturele invalshoek van taalgebruiken en taalbeschouwen zou aan de orde moeten komen in de twee domeinen A en B. Opnemen van cultuur in het leerplan vereist een goede definitie, omdat het makkelijk een containerbegrip is

3.3.1 *Literatuur*

Literatuur lijkt in het conceptraamwerk los te staan van de andere vakonderdelen. Fictie en literatuur worden vooral als cultureel gekarakteriseerd, maar in het raamwerk mist de talige invalshoek. In het concept staat dat leerlingen lezen, bespreken en verwerken op creatieve wijze (jeugd)literatuur, maar leg ook een verband met taalbewustzijn. En literatuur 'op creatieve wijze' verwerken? Waarom niet analytisch, comparatief en kritisch? Wat ook ontbreekt, is de vergroting van de literaire competentie, lezen in een doorlopende leerlijn. Dat wordt niet bereikt met literatuur op 'creatieve wijze verwerken'.

WODN vraagt zich af waarom onderscheid wordt gemaakt tussen literaire/fictieve teksten en andere tekstfuncties. Dit onderscheid zou kunnen leiden tot ongewenste verkaveling. Daarnaast vinden we de formulering: 'literatuur wordt individueel ervaren en begrepen' niet gelukkig gekozen. Dit lijkt nu de enige benadering. Maar elke tekst fungeert in een bepaalde context en ook op de havo en het vmbo zou er ruimte moeten zijn om context te geven aan literaire werken, ook literair-historisch.

3.3.2 *Taalexpressie*

De WODN onderschrijft de keuze om taalexpressie op te nemen in het conceptraamwerk, maar constateert dat er bij de beschrijving van het vak Nederlands in het vmbo geen expliciete aandacht voor creatieve expressie in taal. Bij havo en vwo is dit wel het geval.

Bij taalexpressie lijkt er overlap met domein A. Waarom is ervoor gekozen taalexpressie onder het domein Cultuur te scharen? Gaat het er niet om dat leerlingen leren van tijd tot tijd oorspronkelijke inhoudelijke en stilistische perspectieven te hanteren in algemene zin?

REFERENTIES

- Moffett, J. (1968). *Teaching the universe of discourse*.
Koek (2022). *Think Twice. literature lessons that matter*. DISS UvA.

- Schrijvers, M. S. T. (2019). *The story, the self, the other: Developing insight into human nature in the literature classroom*. Diss. Universiteit van Amsterdam.
- Van Peer, W. & J. Tielemans (1984). *Instrumentaal. Fundamenten en modellen voor moedertaalonderwijs. Deel 1: Fundamenten*. Leuven/Amersfoort: Acco
- Wetenschappelijke Curriculumcommissie (2021). *Samenhang in het curriculum*. Amersfoort; Curriculumcommissie.